

*Všem je nebezpečný v Pásmu
Othello černík brněnský
Dvakrát střílí jednou míří
Talent se za noc neprohýří
Se skály kritik ty svrhne dolů
Co nesedí kolem Artušova stolu
Ať si dá pozor letec na letáku
Leták je nejtučnější z ptáků
Střelci dvakrát míří jednou střílí
Jen aby ti ptáci nezabloudili
Až k nebezpečnému pásmu*

Zahrabte mřtvolny, lebo zapáchajú!

I.

Zúčtovať s poetizmom radikálnym spôsobom znamená z hľadiska marxistickej sociológie jeho najdôraznejšie popretie ako dobového kultúrneho prejavu meštiackych svetov, ktoré sa nachádzajú v mřtvolnom rozklade. Lebo znamená i on súčasť toho posledného umeleckého vypätia, ktoré vo výtvarníctve sa zadusilo v špinavej mláke kubofuturizmu, suprematizmu a ostatných papierových smerov, ktoré sa nafukovali v prázdnotách formalizmu, konštruovali svety pre seba a s podmalovanými očami blabotali nezrozumiteľne slová. Je takrečeno smrteľným výkrikom tej bezradnosti a kultúrnej krízy, ktorá zalahla na prekultivované mozgy inteligentov západnej Európy ako londýnska hmla a z ktorej východiskom je len Untergang des Abendlandes. Správne. Ortieľ, ktorý si sama vyriekla, sa splniť musí, a tieto posledné umelecké a smrteľné krčce, ktoré vraj spejú „k dosiahnutiu novej, intenzívnej názornosti, novej básnickej reči, novej predmetnosti, ktoré vraj vnášajú do poézie novú energiu, primárnu, elementárnu“ a boh vie ešte akú, dokumentujú najvýraznejšie útek od drsnej reality skutočna, lebo vyplazujú jazyk tragike sociálneho zápasu v dobe, ktorá vyžaduje nie grimasy clownov, vzruchy a emócie rozzúrených barov, ale tú najkonštruktívnejšiu a čiste rozumovú umeleckú prácu a tvorbu v zmysle ideí revolučnosti sociálnej a triednej.

Áno. Poetizmus je dobovým básnením. Zachycuje priamo

so stenografickou vernosťou prejavu a výkyvy vitality našich dňov. Ale tento „synchronistický panglobizmus“, toto bezrozumové (i keď zo stanoviska dynamickej psychológie to vôbec neobstojí) hromadenie spontánnych duševných hnutí, táto objektivizácia zážitku básnika, ktorá je v podstate iba vylúpením a vykradnutím zoologických záhrad a fantastických cestopisov, ničím iným než najvernejším obrazom tej absolútnej bezmyšlienkovosti a duševnej lenivosti dnešnej buržoázie. Končí v džungliach špiritizmu, v kokaínovom a nacionálnom besnení, v povýšení koitu a bordelu na oltár, kde predtým stál mystický obraz Immaculaty, a končí v imperialistickom zúrení, v Raub und Morde.

Zatlačte preto mŕtvoľe oči! Nech sa rozkričí do zúfalstva meštiackej kultúry úsvit nového dňa!

II.

Ich tvorba má byť vraj „barbarským vpádom“, zdôrazňuje vraj základné pudy a prosté city ľudskej atď. My sa pýtame: odkedy vtrhujú „barbari“ poliatí parfumom Houbigant, na ušiach s rádiotelegrafickým slúchadlom, odkedy miešajú v baroch Moulin Rouge farebné cocktaily, žuvajú ragout a snívajú o bruselských čipkách ženských nohavíc? Hm! Či odstránenie etického kritéria, ktoré úplne chýba v spoločenskom zriadení dneška, skutočne priblížilo týchto „umeleckých revolucionárov“ s detskými trúbkami a písťalami nie na kultúrne niveau barbarov, ale poloopic? Len tomuto druhu božích stvorení chýba tá nenávidená rozumovosť a prevláda inštinkt, elementárne pudy a hnutia, ktoré majú podľa poetizmu znamenať nové zmŕtvychvstanie dohasínajúceho dejinného umeleckého poslania triedy, ktorá prežíva svoje starecké chvíľky.

Zvláštne. Toto hnutie prnží takým skvelým apačským spôsobom dnešnú dynamickú psychológiu založenú Jamesom, Höffdingom, Bechterevom, Forstrom vo svojich kritických pojednaniach tak, ako dosiaľ nikto. Chce vynášať na

povrch elementy fyziologického diania, chce ako maximálnu túžbu „objektívaci zážitkové suroviny“, ktorá jedine môže vytvoriť sugestívny a hodnotný umelecký výtvor metódou, „ktorá se přímo obrací proti rozumovosti“. Nuž nemýľme sa. Rozumovosť nie je žiadnym apriori daným duševným fenoménom. Podlieha práve tak zákonom tvorčieho vývoja ako iné javy a nie je v podstate iným než výsledkom skúsenosti, podmienenej samozrejme recepčným aparátom fyziologickým. Znamená to, že poetizmus nielenže neodstránil rozumovosť, ale táto hrá pri ňom úlohu dominantnú. Ba priamo dokazuje, že to zliepanie rôznorodých elementov vyžaduje zvýšenú a zintenzívnenú rozumovosť. Či snáď konštrukcia nového výrazu, ktorý chce vyvolať „emoci“, môže byť spontánnym prejavom hypotéz à la podvedomie, ktoré mátať v naturalizme a boli zahodené dávno do haraburdia prežitkov? Či samotná „objektívacie zážitku“, to vzájomné prenikanie subjektu v objekt a naopak, nie je procesom v podstate čiste intelektuálnym? Zdá sa, že v tejto otázke ani samotní derviši poetizmu nie sú dostatočne vyrovnaní. Stačí citovať dva výňatky:

„Jeho umění (nového básníka) je radostné, smírné, hravé, kouzelně prosté a čisté, nekonstruované, bez metafysiky...“ (Götz, Host č. 4.)

„Umění jako zvláštní odvětví výroby je podrobno všem principům industrializace, řešením kterýchž problémů je právě konstruktivismus...“ (Teige, Host č. 2.) — Ako vidno, chaos vskutku nádherný a konštruktivistický. A mohli by sme postupovať z riadka na riadok a spozorovali by sme, že je to budova vystavená na piesku, fantasmagória parížskych barbarov, ktorí majú hrdlo opásané najmodernejšou kravatou, holý pupok a v ruke 10% denaturovaný poetizmus (Weiskopf), ktorý má nahradzovať vodku tupým nervom buržuov. Miesto senzibilného vzruchu sú v stave vyvolať iba sústrasť.

Zmilujte se nad žobráckmi cirkusovej reality!

Podobná koncepcia umenia nemôže viesť ani po stránke formálnej, ideovej a obsahovej k výsledkom pozitívnym. Jej vývojová línia sa šinie po kolajniciach neistých experimentov a dnešná jej fáza je ovládnutá optickým ponímaním zhmotňovania duševných stavov básnika. Ukazuje sa to príznačne po stránke vonkajšej i vnútornej. Architektonické elementy, teda prvky eminentne optické, zabili úplne myšlienkovú a ideovú náplň. Vlastne dôsledné prevádzanie teórie poetizmu by to vyžadovalo. Z toho vyplýva, že i typografické usporiadanie básne bude sformované v súlade s vnemami vizuálnymi.

A len táto hrana poetizmu dala sa zvládnuť konštruktivisticky v zmysle Teigeho. Lebo teoretici poetizmu zabudli na to, že i slovo má svoju vlastnú architektoniku. Nielen fyziologickú, ale i ideovú. Že biogenetika určitej reči je výsledkom nespočetných storočí, že slovo i pri všetkej svojej nedokonalosti v dnešnej svojej podobe je drsným symbolom, ktorý organicky súvisí s duševným a myšlienkovým životom dnešného človeka. Jeho prapodstata sa skladá z primárnych elementov hudby: z artikulovaných rytmov, ako sa na to správne poukazuje. Prisudzovať teda živému slovu konkrétnu funkciu je najmenej šialenstvo alebo originalita znásilnená do tej najkrajnejšej miery.

Po stránke vnútornej je to už tá spomínaná „objektívace zážitků“, ktorá vytvára nové obrazy zvládnuté pomocou vnemov a prvkov optických. Nakoľko to však zodpovedá vyslovenej požiadavke, je iná vec, ktorá by vyžadovala podrobnejší rozbor.

Konečne podľa Charlesa Teiga má umenie, a teda i poetizmus, ako odvetvie výroby podliehať zákonom modernej industrializácie, má podliehať normalizácii, štandardizácii a typizácii, teda požiadavkám priemyselnej ekonomie, ktorú vytvoril Taylor a zásady ktorej sú uplatňované v Spojených štátoch v každej továrni na margarín a pri „sériovej výrobe“ patent-

ných gombíkov a hlinených sošiek Panny Márie a všetkých svätých.

Slovom: non glossant glossas, sed glossarum glossas, fakt, ktorý je veľmi dôležitý pre správne pochopenie tohoto epigónstva epigónov, ktoré oblieka ošúchané šaty a handry odhodené parížskym dandym — a pri všetkom zdôrazňovaní nevidí, že mu trčia hnáty a na lakových črieviciach má slamu z domácej maštale.

Podobá sa náš poetizmus psovi, ktorý bol ostrihaný à la „lev, král púšte“, ktorý chce svojím hlasom vyvolať plamenné emócie, evokovať životnú radosť, a miesto ohlušujúceho revu „koktá“. (Od Cocteau, Weiskopf.) A zabúda, že pohár šaratice môže vyvolať omnoho intenzívnejší fyziologický vzruch.

IV.

„Tendenční umění je heslo zcela měšťácké a ideologické. Pochází z romantického pojetí umění. Pro komunistu umění není než tvar zrozený z určité, přesně určené funkce.“

Teige

Tisíckrát nie! Každý umelecký výtvar má určitú tendenciu, určitú snahu. V poetizme sa táto tendenčnosť zvrhla v cézanneovské: „La fin est délectation“. Chce vzbudzovať pomocou „návoru, pudu, citu, volných predstav a rýchle asociace“ impresionistické zážitky v čitateľovi. Veď umenie má byť iba „rozlaškovanou hrou“. Hádám chciť byť hrou nie je už samo osebe tendenciou? A vzbudzovať emócie je beztendenčnosťou?

Chápeme, na akú tendenčnosť naráža Teige. Chce odstrániť v umení tendenčnosť triednej ideológie. Chce odlomiť jej agitátorský a propagačný hrot, ktorý by mohol vari vzbudiť svedomie v ľudoch, ktorí si ho zavierajú do nedobytných pokladníc alebo hádžu medzi smeti. Poetizmus, ako sme

videli, rozumovosťou chce zabiť i ideológiu. (Nezbadal však, že sa medzitým vtláčila na jej miesto nová, ktorá je vlastne deckom konkubinátu.) Chce byť nezávislý na každej myšlienkovitosti a filozofii, myslí a namýšľa si, že existujú nejaké „elementy“ psychické alebo fyziologické, a nechápe, že veci najjednoduchšie, najelementárnejšie sú zároveň najkomplikovanejšími, že v duševnom živí každý nepatrnejší zážitok a vnem je zložitou apercpciou, „psychischer Gesamtzustand“. A že popieranie problému neznamená jeho odstránenie!

Odvrhuje teda vlastne iba ideológiu svetonázorov, medzi ktorými sa dnes odohráva zápas na život a na smrť, stavia sa na stanovisko celkom romantického „nadrealizmu“, zdôrazňuje neustále princípy animálneho hedonizmu, ktoré dokazujú dostatočne jeho úpadkový charakter. Naťahuje si na tvár clownskú grimasu, vyradiť sa chce z tej najreálnejšej reality, a to všetko preto, lebo chce byť životom samým, ktorý síce tvorčí prvky zbiera po boulevardoch, oceánoch, pralesoch a námorníckych krčmách, ale chce byť zároveň sám sebou. Žiť vlastným životom. Byť „Ding an sich“.

Poetizmus je teda i tendenčný, má svoju ideológiu (nerozhoduje, či hraničí s blbosťou alebo rozumnosťou), a ako sme už poukázali, jeho sociologická podstata svedčí dostatočne i o jeho triednej povahe.

V.

„Kvalita umění spočívá
v přesném plnění úkolu.“

Teige

Poetizmus, ako sme už opakovali, má i svoju úlohu. Táto úloha má byť vyjadrená akousi účelnosťou. Jeho účelnosť spočíva „v racionálnom funkcionalizmu“, ktorého obsah sme analyzovali hore. Stačí nám vôbec racionálny funkcionalizmus poetizmu? Stačí nám elementárna emócia, ktorá nás má „obšťastniť“? Má intenzita senzibilného zážitku byť

jediným kritériom, ktorého etický regulatív, lepšie povedané ideológia revolučného proletariátu, má byť iba častou podružnou alebo dokonca zamazanou slúžkou?

Nikdy!

My žiadame sociálny funkcionalizmus od každého odboru umenia. Jeho racionalizmus je daný eo ipso, lebo bude vyrastať z vedeckej teórie marxizmu-leninizmu. Jeho účelnosť bude záležať vo zvyšovaní revolučnej aktivity. Bude tryskať z tej životnej vitality robotníckych davov, ktorá žiada radikálne riešenie všetkých problémov kultúrnych práve tak, ako i hospodárskych.

Detailný program si bude tvoriť samotný vývoj!

A formálne a výrazové výdobytky poetizmu a smerov, do ktorých vyústi, budú iba hlinenými nádobami, do ktorých bude vliaty ten filozofický a ideový obsah, usmerňujúci teraz zápas triedne uvedomelého proletariátu. Bude prejatý, ako sú prejímané a zdokonaľované výdobytky modernej techniky.

Dosiaľ sa diali iba pokusy. Aspoň u nás.

Ale cítime všetci, že i v terajšej fáze spoločenského vývoja pretékajú sa jednotlivci až k samotným, elementárnym základom a princípom životného diania, ktorého najskutočnejším prejavom a hybnou silou je triedny zápas. „Presne určená funkce“ umenia je teda v tejto oblasti.

Odstráňte mŕtvoly!

(Avantgarda 1, č. 2, únor 1925)